JULIANE KOKOTT
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA

Az ismertetés napja: 2009. április 23. [1]

I – Bevezetés

1. A jelen eljárás újabb alkalmat kínál a Bíróságnak arra, hogy a kartelljogi felelősség vállalkozáscsoportokon belüli betudhatóságára vonatkozó ítélkezési gyakorlatát egy jelentős vonatkozásban pontosítsa. Az ETI és társai ügyben a közelmúltban hozott ítélet [2] tárgyát képező esettel ellentétben azonban a jelen ügy nem a vállalkozás jogutódlásának problémájáról, hanem arról a kérdésről szól, hogy az anyavállalat milyen feltételek mellett felel a leányvállalatai kartellvétségeiért.

2. Jelen ügy hátterében azon kartelljogi eljárás áll, amelyben a Bizottság megállapította, hogy az Akzo Nobel NV 100%-os tulajdonában álló négy leányvállalat azzal, hogy a kolin-klorid-ágazatban a kartelljogba ütköző megállapodásokban vett részt, megsértette az EK 81. cikk (1) bekezdését és az EGT-Megállapodás 53. cikkének (1) bekezdését. [3] Habár maga az Akzo Nobel NV anyavállalat a kartellben nem vett részt, leányvállalataival egyetemlegesen bírsággal sújtották. A Bizottság erre vonatkozó 2004. december 9-i határozatát [4] (a továbbiakban: vitatott határozat) az Elsőfokú Bíróság 2007. december 12-i ítéletével [5] (a továbbiakban: megtámadott ítélet) teljes egészében helybenhagyta.

3. A Bíróság előtt jelenleg az Akzo Nobel NV és az Akzo Nobel csoport négy további társasága fellebbezésének elbírálása van folyamatban. A felek alapvetően egyetértenek abban, hogy az anyavállalat felelősségre vonható a leányvállalatai kartellvétségéért, ha azokra meghatározó befolyást gyakorol. Erősen vitatott azonban, hogy az ilyen befolyásolás vélelmezhető-e abban az esetben, ha az anyavállalat a leányvállalatainak 100%-os tulajdonosa, vagy ezen felül szükség van-e konkrét támpontokra arra vonatkozóan, hogy az anyavállalat a leányvállalatainak kereskedelmi magatartását is befolyásolja; e tekintetben az Elsőfokú Bíróság ítélkezési gyakorlata nem egységes. [6] Tisztázni kell ezenkívül, hogy pontosan mire kell az anyavállalat meghatározó befolyásának vonatkoznia (a meghatározó befolyás tárgya).

1 – Eredeti nyelv: német.

2 – C-280/06. sz., ETI és társai ügyben 2007. december 11-én hozott ítélet (EBHT 2007., I-10893. o.).

3 – Az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás (HL 1994. L 1., 3. o.).

4 – Az EK 81. cikke és az EGT-Megállapodás 53. cikke szerinti eljárással kapcsolatos 2004. december 9-i 2005/566/EK bizottsági határozat (COMP IV/E-2/37.533. sz. „Kolin-klorid”-ügy), az értesítés a C(2004) 4717. sz. dokumentummal történt (összefoglalva HL 2005. L 190., 22. o.).

5 – Az Elsőfokú Bíróság T-112/05. sz., Akzo Nobel és társai kontra Bizottság ügyben 2007. december 12-én hozott ítélete (EBHT 2007., II-5049. o.).

6 – Részletesebben lásd a jelen indítvány 63–68. pontját.

II – Jogi háttér

4. Ezen ügy jogi hátterét az EK 81. cikk (1) bekezdése, az EGT-Megállapodás 53. cikkének (1) bekezdése és az 1/2003/EK rendelet 23. cikkének (2) bekezdése [7] adja.

5. Az EK 81. cikk (1) bekezdésének releváns rendelkezései az alábbiak:

„A közös piaccal összeegyeztethetetlen és tilos minden olyan vállalkozások közötti megállapodás, vállalkozások társulásai által hozott döntés és összehangolt magatartás, amely hatással lehet a tagállamok közötti kereskedelemre, és amelynek célja vagy hatása a közös piacon belüli verseny megakadályozása, korlátozása vagy torzítása, így különösen:

a) a beszerzési vagy eladási árak, illetve bármely egyéb üzleti feltétel közvetlen vagy közvetett rögzítése;

b) a termelés, az értékesítés, a műszaki fejlesztés vagy a befektetés korlátozása vagy ellenőrzése;

c) a piacok vagy a beszerzési források felosztása;

[…]”

6. Az EGT-Megállapodás 53. cikkének (1) bekezdése az EK 81. cikk (1) bekezdésével alapvetően megegyező tartalmú előírást tartalmaz, de az EGT-Megállapodás szerződő felei közötti kereskedelemre, valamint az e megállapodás hatálya alá tartozó területre vonatkozik.

7. Az 1/2003 rendelet 23. cikkének (2) bekezdése a következőkről rendelkezik:

„A Bizottság határozattal bírságot szabhat ki a vállalkozásokra vagy vállalkozások társulásaira, amennyiben azok akár szándékosan, akár gondatlanságból:

7 – A Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott versenyszabályok végrehajtásáról szóló, 2002. december 16-i 1/2003/EK tanácsi rendelet (HL L 1., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 2. kötet, 205. o.).

a) megsértik a Szerződés 81. vagy 82. cikkét […]

[…]

A jogsértésben részt vevő vállalkozások és vállalkozások társulásai tekintetében a bírság egyenként nem haladhatja meg az előző üzleti év teljes forgalmának 10%-át.

[…]"

III – A jogvita háttere

A – *A tényállás és a közigazgatási eljárás*

8. A Bizottság megállapításai szerint, amelyekre az Elsőfokú Bíróság a megtámadott ítéletben hivatkozik, [8] a szóban forgó ügynek a következő tényállás szolgál alapjául:

9. Miután 1999 áprilisában egy amerikai vállalkozás „méltányossági intézkedés" alkalmazására irányuló kérelmet nyújtott be a Bizottsághoz, az utóbbi vizsgálatot indított a világméretű kolin-klorid-ágazatot illetően.

10. A kolin-klorid B-komplex vízben oldódó vitamincsoportba tartozik (B4 vitamin), amelyet elsősorban a takarmányiparban használnak élelmiszer-adalékanyagként. A gyártókon kívül a kolin-klorid piaca érinti egyrészt a feldolgozókat, akik a terméket folyékony formában szerzik be a gyártóktól, és kevert kolin-kloriddá alakítják a gyártó vagy saját maguk számára, másrészt a forgalmazókat.

11. A fellebbezők, az Akzo Nobel csoport öt vállalkozása a kolin-klorid piacán tevékenykedik. A hollandiai székhelyű Akzo Nobel NV az Akzo Nobel csoport anyavállalata, és (tiszta holdingtársaságként) leányvállalatai, az Akzo Nobel Chemicals International BV és az Akzo Nobel Nederland BV tőkéjének 100%-ával rendelkezik. Utóbbi a leányvállalata – az Akzo Nobel Chemicals BV – tőkéjének 100%-ával rendelkezik, mely utóbbi egyébiránt teljes mértékben birtokolja leányvállalata, az Akzo Nobel Functional Chemical BV részesedéseit.

12. Vizsgálatának lezárását követően a Bizottság a vitatott határozat 1. cikkében megállapította, hogy a fellebbezők mind

8 – Lásd különösen a megtámadott ítélet 1–20. pontját.

világ-, mind európai szinten az ármeghatározást, piacfelosztást és az EGT kolin-klorid piacán a versenytársakkal szembeni fellépést szolgáló megállapodásokban és összehangolt magatartásokban vettek részt, és ezzel megsértették az EK 81. cikk (1) bekezdését és az EGT-Megállapodás 53. cikkének (1) bekezdését. [9]

13. A megállapított jogsértések miatt a Bizottság a vitatott határozat 2. cikkében az Akzo Nobel NV-vel, az Akzo Nobel Nederland BV-vel, az Akzo Nobel Chemicals International BV-vel, az Akzo Nobel Chemicals BV-vel és az Akzo Nobel Functional Chemicals BV-vel mint egyetemlegesen kötelezettekkel szemben 20,99 millió euró összegű bírságot szabott ki.

14. A vitatott határozat 3. cikkében a Bizottság elrendelte, hogy a fellebbezők azonnal vessenek véget az 1. cikkben meghatározott jogsértéseknek, és a jövőben tartózkodjanak a megállapított jogsértő magatartások megvalósításától, valamint minden olyan intézkedéstől, amelynek célja vagy hatása ezekkel azonos vagy egyenértékű lenne.

15. Indokolásában a Bizottság kifejtette, hogy határozatának címzettjei között a leányvállalatok hiányzó gazdasági önállóságára tekintettel az Akzo Nobel NV anyavállalatnak is szerepelnie kell, annak ellenére, hogy az – a megnevezett leányvállalatokkal ellentétben – nem vett önállóan részt a kartellben. [10] A Bizottság ugyanezen okból vette alapul egész határozatában – nem utolsó sorban a bírság összegének kiszámításánál – az Akzo Nobel csoport piaci részesedését, illetve forgalmát. [11]

B – *A bírósági eljárás*

16. A Bizottság vitatott határozata ellen az Akzo Nobel NV, az Akzo Nobel Nederland BV, az Akzo Nobel Chemicals International BV, az Akzo Nobel Chemicals BV és az Akzo Nobel Functional Chemicals BV közös keresetet nyújtott be az Elsőfokú Bírósághoz, és kérték, hogy az semmisítse meg a fenti határozatot, és kötelezze a Bizottságot az eljárás költségeinek viselésére. Ezzel szemben a Bizottság azt kérte, hogy az Elsőfokú Bíróság a keresetet mint elfogadhatatlant vagy nyilvánvalóan megalapozatlant utasítsa el az Akzo Nobel Nederland BV, az Akzo Nobel Chemicals International BV, és az Akzo Nobel Chemicals BV vonatkozásában, a keresetet ezt meghaladó részében utasítsa el, és kötelezze a felpereseket a költségek viselésére.

17. Az Elsőfokú Bíróság a megtámadott ítélettel 2007. december 12-én a vitatott határozatot teljes egészében helybenhagyta. A keresetet elutasította, és a felpereseket az eljárás költségeinek viselésére kötelezte.

9 – A határozat – az EK 81. cikk mellett – az EGT-Megállapodás 53. cikkére az 1994. január 1-jétől, az EGT-Megállapodás hatálybalépésének napjától kezdődő időszak vonatkozásában támaszkodik.

10 – Lásd a megtámadott határozat (168)–(175) preambulumbekezdését.

11 – Lásd a megtámadott határozat (12), (42), (44) és (201)–(203) preambulumbekezdését.

18. A Bíróság Hivatalához 2008. március 3-án érkezett közös fellebbezésükben az Akzo Nobel NV, az Akzo Nobel Chemicals International BV, az Akzo Nobel Nederland BV, az Akzo Nobel Chemicals BV és az Akzo Nobel Functional Chemicals BV azt kéri, hogy a Bíróság

– helyezze hatályon kívül a megtámadott ítéletet annyiban, amennyiben azt a jogalapot, miszerint az Akzo Nobel NV egyetemleges felelősségét tévesen állapították meg, elutasította,

– semmisítse meg a vitatott határozatot annyiban, amennyiben az megállapította az Akzo Nobel NV felelősségét, és

– kötelezze a Bizottságot a fellebbezési eljárás és az Elsőfokú Bíróság előtti eljárás költségeinek viselésére annyiban, amennyiben ezek a fellebbezés jogalapját érintik.

19. A Bizottság azt kéri, hogy a Bíróság

– utasítsa el a fellebbezést, és

– a fellebbezőket kötelezze a költségek viselésére.

20. A Bíróság a fellebbezést írásban tárgyalta. Egyik fél sem kérte tárgyalás tartását.

IV – Értékelés

A – *A fellebbezés elfogadhatósága*

21. A Bizottság mindenekelőtt két szempontból vitatja a fellebbezés elfogadhatóságát.

22. Az első kifogásában vitatja a fellebbezők többségének fellebbezési jogosultságát, illetve az eljáráshoz fűződő érdekét. Kifejti, hogy a fellebbezéssel csupán az Akzo Nobel NV egyetemleges felelősségét támadják, tehát az Akzo Nobel Chemicals International BV, az Akzo Nobel Nederland BV, az Akzo Nobel Chemicals BV és az Akzo Nobel Functional Chemicals BV esetében hiányzik a *locus standi* (kereshetőségi jog).

23. A Bizottságnak ez a kifogása nem helytálló. A fellebbezők *fellebbezési jogosultságát* a Bíróság alapokmánya 56. cikke második bekezdésének első mondata alapján már önmagában az a körülmény megalapozza, hogy kereseti kérelmüket az Elsőfokú Bíróság elutasította. [12]

24. Ami pedig az *eljáráshoz fűződő érdeket* illeti, ahhoz az állandó ítélkezési gyakorlat alapján arra van szükség, hogy a fellebbezés, amennyiben sikeres, előnyt jelentsen az azt benyújtó fél számára. [13] Márpedig ez vonatkozik az Akzo Nobel Chemicals International BV-re, az Akzo Nobel Nederland BV-re, az Akzo Nobel Chemicals BV-re és az Akzo Nobel Functional Chemicals BV-re is: még ha a fellebbezés a jelen ügyben kizárólag az Akzo Nobel NV egyetemleges felelőssége ellen irányul is, a többi fellebbező számára is konkrét előnyt jelenthet.

25. Az Elsőfokú Bíróság ítélete ugyanis helybenhagyta a Bizottság által a fellebbezőkkel szemben egyetemlegesen kiszabott 20,99 millió eurós bírságot. Ha ez a helyzet nem változik, a Bizottság az egyetemleges kötelezettség elve alapján bármelyik fellebbezőtől szabadon követelheti a bírság teljes összegének megfizetését. Ha azonban a fellebbezési eljárásban az Elsőfokú Bíróság ítéletét az Akzo Nobel NV felelőssége tekintetében hatályon kívül helyeznék, a bírság megállapításánál már nem lehetne az egész Akzo Nobel vállalkozáscsoport piaci részesedését, illetve forgalmát figyelembe venni, ami azzal a következménnyel járna, hogy a leányvállalatokra egyetemlegesen kiszabott bírságnak sokkal kisebb mértékűnek kellene lennie. Ez tehát a többi fellebbező számára azzal a jelentős előnnyel járna, hogy a teljes összeget, amelyet a Bizottság az egyetemleges kötelezettség elve alapján mindegyiküktől külön követelhetne, jelentősen csökkenteni kellene. Ezenfelül ily módon csökkenne annak kockázata, hogy sikertelenül zárul az egyetemleges kötelezettség vállalkozáscsoporton belüli felosztása.

26. A fellebbezés elfogadhatóságával szembeni második kifogásában a Bizottság előadja, hogy a fellebbezés alátámasztására felhozott jogalapok egy része *elfogadhatatlan új jogalapnak* tekintendő. Ugyanis a fellebbezők az Elsőfokú Bíróság előtt önmagában nem vitatták annak a vélelemnek az érvényességét, hogy az anyavállalat meghatározó befolyást gyakorol a 100%-os tulajdonában álló leányvállalatra. Ezenfelül a fellebbezők az elsőfokú eljárásban nem hivatkoztak arra, hogy a meghatározó befolyás tárgyának tág értelmezése – ahogyan ezt most állítják – sérti a személyes felelősség elvét.

27. A Bizottságnak ezt a kifogását is el kell utasítani.

12 – Lásd még a C-383/99. P. sz., Procter & Gamble kontra OHIM ügyben („Baby-dry”-ügy) 2001. szeptember 20-án hozott ítélet (EBHT 2001., I-6251. o.) 18. pontját; a C-362/05. P. sz., Wunenburger kontra Bizottság ügyben 2007. június 7-én hozott ítélet (EBHT 2007., I-4333. o.) 36. pontját és a C-71/07.- P. sz., Campoli kontra Bizottság ügyben 2008. július 17-én hozott ítélet (EBHT 2008., I-5887. o.) 39. pontját.

13 – A C-19/93. P. sz., Rendo és társai kontra Bizottság ügyben 1995. október 19-én hozott ítélet (EBHT 1995., I-3319. o.) 13. pontja, a C-174/99. P. sz., Parlament kontra Richard ügyben 2000. július 13-án hozott ítélet (EBHT 2000., I-6189. o.) 33. pontja és a C-277/01. P. sz., Parlament kontra Samper ügyben 2003. április 3-án hozott ítélet (EBHT 2003., I-3019. o.) 30. pontja; lásd továbbá a C-413/06. P. sz., Bertelsmann és Sony Corporation of America kontra Impala ügyben 2007. december 13-án ismertetett indítványom (EBHT 2008., I-4951. o.) 75. pontját.

28. Kétségtelen, hogy a Bíróság eljárási szabályzatának 118. cikkével összefüggésben értelmezett 42. cikkének 2. §-a alapján a fellebbezési eljárásban nem lehet új jogalapot felhozni. A fellebbezőnek azonban lehetősége van arra, hogy az általa már az elsőfokú eljárásban előadott jogalapok tekintetében új érveket hozzon fel, különösen az Elsőfokú Bíróságnak a megtámadott ítéletben kifejezésre jutott jogi álláspontjára adott reakcióként. [14] A Bizottság álláspontjával ellentétben nem az a mérvadó, hogy a fellebbezők hivatkoznak-e egyáltalán új érvre, hanem az, hogy az újonnan felhozott érv önálló jogalapnak, vagy csak az eljárásban már felhozott jogalap elfogadható kiterjesztésének minősül-e. [15]

29. Még annak feltételezése esetén is, hogy a fellebbezők a jelen ügyben csak a fellebbezési eljárásban vitatták a vélelem alkalmazhatóságát, ezzel csupán az első fokú eljárásban már felhozott jogalapot tágították, amelynek során ugyanis hivatkoztak többek között arra, hogy az Akzo Nobel NV-t jogellenesen vonták felelősségre egyetemlegesen kötelezettként, mivel a leányvállalatai piaci magatartására gyakorolt „meghatározó befolyás" hiányában ezekkel nem alkot gazdasági egységet, és így az EK 81. cikk értelmében vett vállalkozást sem. Az csak az Akzo Nobel NV „meghatározó befolyásának" általuk állított hiányát alátámasztó további érvnek tekintendő, ha most a fellebbezési eljárásban a vélelem alkalmazhatóságát kifejezetten kétségbe vonják. Ez a vélelem ugyanis egyedül a „meghatározó befolyás" ismérveinek végrehajtását és gyakorlati alkalmazását szolgálja, azzal tehát szoros kapcsolatban áll.

30. Mindez különösen érvényes arra tekintettel, hogy a fellebbezés – az EK 225. cikknek, a Bíróság alapokmánya 58. cikke első bekezdésének és a Bíróság eljárási szabályzata 112. cikke 1. §-a c) pontjának megfelelően – nem korlátozódhat az Elsőfokú Bíróság előtt felhozott jogalapok és érvek ismétlésére, hanem kifejezetten az Elsőfokú Bíróság állítólagos jogi tévedésére vonatkozó fejtegetéseket kell tartalmaznia. [16] Mivel az Elsőfokú Bíróság a megtámadott ítéletében hangsúlyosan foglalkozott a szóban forgó vélelemmel, [17] a fellebbezők kötelesek voltak fellebbezési kérelmükben szintén e vélelemmel foglalkozni. Első fokon ellenben ez még nem feltétlenül volt szükséges, mivel a Bizottság a vitatott határozatban – nem úgy, mint később az Elsőfokú Bíróság a megtámadott ítéletében – nem foglalkozott részletesen a vélelemmel.

31. A Bíróság eljárási szabályzata 118. cikkének értelme és célja sem követeli meg a fenti jogi értékelés módosítását. Az

14 – A C-74/00. P. és C-75/00. P. sz., Falck és Acciaierie di Bolzano kontra Bizottság egyesített ügyekben 2002. szeptember 24-én hozott ítélet (EBHT 2002., I-7869. o.) 178. pontja; a C-229/05. P. sz., PKK és KNK kontra Tanács ügyben 2007. január 18-án hozott ítélet (EBHT 2007., I-439. o.) 64–66. pontja és a C-295/07. P. sz., Bizottság kontra Département du Loiret ügyben 2008. december 11-én hozott ítélet (EBHT 2008., I-9363. o.) 99. pontja; lásd még a C-412/05. P. sz., Alcon kontra HABM ügyben 2006. október 26-án ismertetett indítványom (EBHT 2007., I-3569. o) 17. és 18. pontját.

15 – Lásd ezzel kapcsolatban a 14. lábjegyzetben hivatkozott ítélkezési gyakorlatot; ugyanebben az értelemben a Bíróság eljárási szabályzata 42. cikkének 2. §-ához fűződően a 306/81. sz., Verros kontra Parlament ügyben 1983. május 19-én hozott ítélet (EBHT 1983., 1755. o.) 9. pontját; a 301/97. sz., Hollandia kontra Tanács ügyben 2001. november 22-én hozott ítélet (EBHT 2001., I-8853. o.) 166. és 169. pontját és a C-66/02. sz., Olaszország kontra Bizottság ügyben 2005. december 15-én hozott ítélet (EBHT 2005., I-10901. o.) 85. és 86. pontját.

16 – A C-352/98. P. sz., Bergaderm és Goupil kontra Bizottság ügyben 2000. július 4-én hozott ítélet (EBHT 2000, I-5291. o.), 34. és 35. pontja; a C-487/06. P. sz., British Aggregates kontra Bizottság ügyben 2008. december 22-én hozott ítélet (EBHT 2008., I-10505. o.) 121. pontja és a C-431/07. P. sz., Bouygues és társai kontra Bizottság ügyben 2009. április 2-án hozott ítélet (EBHT 2009., I-2665. o.) 86. pontja; lásd továbbá a C-202/07. P. sz., France Télécom kontra Bizottság ügyben 2009. április 2-án hozott ítélet (EBHT 2009., I-2369. o.) 69. pontját.

17 – Lásd a megtámadott ítélet 60–62. pontját.

állandó ítélkezési gyakorlat szerint e rendelkezés annak megakadályozását szolgálja, hogy a Bíróság az Elsőfokú Bíróság által eldöntött jogvitán túlterjedő jogvitával foglalkozzon; a fellebbezési eljárás keretében a Bíróság hatásköre az első fok bírái előtt megvitatott jogalapokról hozott jogi döntés megítélésére korlátozódik. [18] Jelen ügyben azonban az Elsőfokú Bíróság az Akzo Nobel NV-t illetően már behatóan foglalkozott a vélelem feltételeivel és alkalmazhatóságával. [19]

32. Hasonlóképpen a fellebbezők azon érve, amely szerint a meghatározó befolyás tárgyának tág értelmezése a személyes felelősség elvét sérti, szintén nem minősül elfogadhatatlan új jogalapnak. A fellebbezők ugyanis már az Elsőfokú Bíróság előtt hivatkoztak arra, hogy az anyavállalat meghatározó befolyását csak akkor kell figyelembe venni, ha az a leányvállalat üzletpolitikájának meghatározott aspektusaira vonatkozik. [20] Az Elsőfokú Bíróság – amely e tekintetben a meghatározó befolyás tárgyának tág értelmezéséből indul ki – ezt az érvelést a megtámadott ítéletben elutasította. Ha a fellebbezők most ezen – az álláspontjuk szerint túl tág – értelmezés következményeit vitatják, csupán az Elsőfokú Bíróság erre vonatkozó megfontolásaira válaszolnak.

33. Érvelésük tehát egy olyan jogalapra vonatkozó, elfogadható új érvnek minősül, amely már az elsőfokú eljárásnak is tárgya volt. E tekintetben sem áll fenn a veszélye annak, hogy a Bíróság a fellebbezési eljárásban túlléphetné a hatáskörét, hiszen az Elsőfokú Bíróság már behatóan foglalkozott az anyavállalat meghatározó befolyásának tárgyát firtató kérdéssel. [21]

34. A fellebbezés következésképpen teljes egészében elfogadható.

B – *A fellebbezés megalapozottsága*

35. A fellebbezők úgy vélik, hogy az Akzo Nobel NV jogellenesen szerepel a vitatott határozat címzettjei között, és ily módon ez utóbbit az Akzo Nobel csoport anyavállalataként jogellenesen tették felelőssé leányvállalatainak kartellvétségéért. E vélemény alapján a fellebbezők egyetlen jogalappal támadják meg az elsőfokú ítéletet. Előadják, hogy az Elsőfokú Bíróság tévesen értelmezte és alkalmazta a vállalkozásnak az EK 81. cikk, illetve az 1/2003 rendelet 23. cikkének (2) bekezdése szerinti fogalmát azáltal, hogy az Akzo Nobel NV-t és annak leányvállalatait *egyetlen vállalkozásnak* tekintette.

18 – A C-136/92. P. sz., Bizottság kontra Brazzelli Lualdi és társai ügyben 1994. június 1-jén hozott ítélet (EBHT 1994., I-1981. o.) 57–59. pontja; a C-189/02. P., C-202/02. P., C-205/02. P–C-208/02. P. és C-213/02. P. sz., Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2005. június 28-án hozott ítélet (EBHT 2005., I-5425. o.) 165. pontja; a C-167/04. P. sz., JCB Service kontra Bizottság ügyben 2006. szeptember 21-én hozott ítélet (EBHT 2006., I-8935. o.) 114. pontja; a 14. lábjegyzetben hivatkozott PKK és KNK kontra Tanács ügyben hozott ítélet 61. és 66. pontja, valamint a 16. lábjegyzetben hivatkozott France Télécom kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 60. pontja.

19 – Lásd ismét a megtámadott ítélet 60–62. pontját.

20 – Lásd a megtámadott ítélet 63. pontját, ahol ez az érv ugyancsak a felperesek „központi helyet elfoglaló érveléseként” szerepel.

21 – Lásd a megtámadott ítélet 63–65. pontját.

1. Előzetes megjegyzés

36. A kartellvétség alapvető problémája abból ered, hogy a versenyjogi szabályok címzettjei és a versenyhatóságok határozatainak címzettjei nem szükségképpen azonosak. [22]

37. Amíg ugyanis a versenyjogi szabályok a vállalkozásokra vonatkoznak, és azok szervezetétől és jogi formájától függetlenül közvetlenül alkalmazhatóak rájuk, [23] addig a versenyjog szabályainak megsértése miatti szankció ügyében hozott versenyhatósági határozat címzettjei csak személyek lehetnek, nem utolsósorban azért, mert az ilyen határozatokat adott esetben végre is kell hajtani. [24] Ezért vetődik fel a kérdés – minden olyan esetben, amikor a versenyhatóság kartellvétséget szankcionál – hogy ki az a konkrét személy, akinek ez a jogsértés betudható. [25]

38. A betudás kritériumainak megválasztása során a kiszabott intézkedések szankciójellegét is figyelembe kell venni, mint ahogy azok céljára és tartalmára is tekintettel kell lenni.

39. A versenyhatóságok által a jogellenes kartellvétségek büntetéseként kiszabott intézkedések – különösen a pénzbírságok – *szankciójellegéből* következik, hogy a büntetőjoggal legalábbis rokon területről van szó. Ezért a kartellvétség betudásának szempontjából a *személyes felelősség elve* [26] a mérvadó, amely maga is a jogállamiság és a felróhatóság elvéből ered. [27] A személyes felelősség azt jelenti, hogy a kartellvétség alapvetően annak

22 – Ehhez és a következőkhöz lásd a C-280/06. sz., ETI és társai ügyben 2007. július 3-án ismertetett indítványom (EBHT 2007., I-10893. o.) 68–72. pontját.

23 – A 2. lábjegyzetben hivatkozott ETI és társai ügyben hozott ítélet 38. és 43. pontja.

24 – Az EK 256. cikk első bekezdése szerint a Bizottság olyan határozatai, amelyek a jogalanyokra vagyoni kötelezettségeket rónak, végrehajthatók. Míg a Szerződés német nyelvű változatából hiányzik egy pontosító utalás, az egyéb nyelvi változatok sorából arra lehet következtetni, hogy olyan határozatok végrehajthatóságáról kell, hogy szó legyen, melyeket természetes vagy jogi személyekkel szemben hoztak meg; lásd például a francia („personnes”), olasz („persone”), angol („persons”), portugál („pessoas”) és spanyol („personas”), valamint – a különösen egyértelmű – holland („natuurlijke of rechtspersonen”) változatot.

25 – Különösen egyértelmű ebben a vonatkozásban a Bíróság T-6/89. sz., Enichem Anic kontra Bizottság ügyben 1991. december 17-én hozott ítéletének (EBHT 1991., II-1623. o.) 236. pontja és a T-305/94., T-307/94., T-313/94–T-316/94., T-318/94., T-325/94., T-328/94., T-329/94. és T-335/94. sz., Limburgse Vinyl Maatschappij és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben („PVC II”-ügy) 1999. április 20-án hozott ítélet (EBHT 1999., II-931. o.) 978. pontja; ugyanebben az értelemben a C-204/00. P., C-205/00. P., C-211/00. P., C-213/00. P., C-217/00. P. és C-219/00. P. sz., Aalborg Portland és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2004. január 7-én hozott ítélet (EBHT 2004., I-123. o.) 60. pontja.

26 – A C-49/92. P. sz., Bizottság kontra Anic Partecipazioni ügyben 1999. július 8-án hozott ítélet (EBHT 1999., I-4125. o.) 78. és 145. pontja és a 2. lábjegyzetben hivatkozott ETI és társai ügyben hozott ítélet 39. pontja. A tagállamok nemzeti jogrendjében is a személyes felelősség elve jelenti alapesetben a kartellvétségek betudásának kiindulópontját.

27 – Lásd ezzel kapcsolatban Ruiz-Jarabo Colomer főtanácsnoknak a 25. lábjegyzetben hivatkozott Aalborg Portland kontra Bizottság egyesített ügyekben 2003. február 11-én ismertetett indítványát, különösen annak 63–65. pontját. A felróhatóság elve kifejezésre jut például az 1/2003 rendelet 23. cikkének (2) bekezdésében is, miszerint a szándékos vagy gondatlan cselekményeket büntetik bírsággal.

a természetes vagy jogi személynek tudható be, aki a kartellben részes vállalkozást működteti. [28] Másként fogalmazva, az a jogalany felelős, amely e vállalkozást megtestesíti.

40. Ami az elrendelt intézkedések *értelmét és célját* illeti, számításba kell venni, hogy azok a versenyjogi szabályok hatékony érvényesítését szolgálják a belső piaci verseny torzulásának megakadályozása érdekében (az EK 3. cikk (1) bekezdésének g) pontja). Ezért az említett intézkedéseknek vissza kell tartaniuk a gazdasági szereplőket a kartellvétségek elkövetésétől. [29]

41. A személyes felelősség elvének elfogadása rendszerint egyben a versenyjogi szabályok hatékony érvényesítéséhez is hozzájárul, amennyiben igaz, hogy a vállalkozás üzemeltetőjének egyben meghatározó befolyása is van e vállalkozás piaci magatartására. Az üzemeltetőnek ezt a magatartást a kiszabott szankciók hatására módosítania kell oly módon, hogy a vállalkozás a jövőben a versenyszabályoknak megfelelő magatartást tanúsítson. A szankciónak egyidejűleg általános visszatartó hatása is van, mivel más gazdasági szereplőket is eltántoríthat a kartellvétségek elkövetésétől.

42. A gazdasági szereplők egyre összetettebbé váló szervezeti felépítésére tekintettel természetesen előfordulhat, hogy egy vállalkozás több társaságból áll, és hogy nem – vagy nem egyedüliként – a kartellvétségért voltaképpen felelős természetes vagy jogi személy az, aki kifelé a kartell résztvevőjeként megjelenik. A versenyjogi szabályok alkalmazása tekintetében a két szerződő fél elkülönülő jogi személyiségéből fakadó formális elkülönülés nem meghatározó, ugyanis a döntő tényező a piacon kifejtett magatartásuk egységessége vagy annak hiánya. [30]

43. Ha az anyavállalat egy csoportszerkezetben meghatározó befolyást gyakorol a leányvállalataira, amelyek közül néhányan – harmadik felekkel közösen – kartellben vettek részt, a személyes felelősség elve és a versenyjogi szabályok hatékony érvényesítésének célja azt kívánja, hogy a kartellvétség szankcionálása céljából a csoportnak a kartellben részt vevő valamennyi vállalatát az anyavállalattal együtt egyetemlegesen felelősségre vonják. Csak így lehet biztosítani azt is, hogy a kiszabandó bírság összegének

28 – Lásd ebben az értelemben a C-248/98. P. sz., KNP BT kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítélet (EBHT 2000., I-9641. o.) 71. pontját; a C-279/98. P. sz., Cascades kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítélet (EBHT 2000., I-9693. o.) 78. pontját; a C-286/98. P. sz., Stora Kopparbergs Bergslags kontra Bizottság ügyben (Stora-ügy) 2000. november 16-án hozott ítélet (EBHT 2000., I-9925. o.) 37. pontját és a C-297/98. P. sz., SCA Holding kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítélet (EBHT 2000., I-10101. o.) 27. pontját; lásd még ezenkívül a T-327/94. sz., SCA Holding kontra Bizottság ügyben 1998. május 14-én hozott ítélet (EBHT 1998., II-1373. o.) 63. pontját.

29 – Lásd ezzel kapcsolatban a 41/69. sz., ACF Chemiefarma kontra Bizottság ügyben 1970. július 15-én hozott ítélet (EBHT 1970., 661. o.) 173. pontját, amely szerint a kartellvétség miatt kiszabott szankció célja „éppen annyira [áll] abban, hogy a meg nem engedett magatartásokat büntessük, mint abban, hogy megelőzzük azok megismétlését"; lásd szintén a C-76/06. P. sz., Britannia Alloys & Chemicals kontra Bizottság ügyben 2007. június 7-én hozott ítélet (EBHT 2007., I-4405. o.) 22. pontját és a 2. lábjegyzetben hivatkozott ETI és társai ügyben hozott ítélet 40. és 41. pontját. A jövőbeli visszaélések elrettentés útján történő megelőzésével, mint céllal kapcsolatban lásd még ezenkívül a C-289/04. P. sz., Showa Denko kontra Bizottság ügyben 2006. június 29-én hozott ítélet (EBHT 2006., I-5859. o.) 61. pontját és a C-308/04. P. sz., SGL Carbon kontra Bizottság ügyben 2006. június 29-én hozott ítélet (EBHT 2006., I-5977. o.) 37. pontját.

30 – Ebben az értelemben lásd a C-217/05. sz., Confederación Española de Empresarios de Estaciones de Servicio ügyben 2006. december 14-én hozott ítélet (EBHT 2006., I-11987. o.) 41. pontját.

meghatározásakor helyesen vegyék figyelembe az egész vállalkozás tényleges gazdasági erejét, és hogy a bírság végrehajtását ne veszélyeztesse az anyavállalat és leányvállalatai közötti esetleges vagyonmozgatás.

44. Ebben az értelemben az állandó ítélkezési gyakorlatból következik, hogy az anyavállalatnak betudható a leányvállalata magatartása, különösen akkor, ha a leányvállalat önálló jogalanyisága ellenére nem önálló módon határozza meg saját piaci magatartását, hanem lényegében az anyavállalat utasításait követi. [31]

45. Jelen esetben éppen ez a kérdés áll az érdeklődés középpontjában. Azt kell tisztázni, hogy az Akzo Nobel NV-t anyavállalatként jogszerűen vonták-e felelősségre a leányvállalatai által elkövetett kartellvétségért. [32] A fellebbezők egyrészt arra hivatkoznak, hogy az Elsőfokú Bíróság a bizonyítási teher téves felfogásából indult ki az Akzo Nobel NV által a leányvállalataira gyakorolt meghatározó befolyás tekintetében (a fellebbezés jogalapjának első része). Másrészt az Elsőfokú Bíróság tévedett e befolyás tárgyát illetően annyiban, amennyiben feltételezte, hogy e tekintetben a vállalkozások közötti minden szervezeti, gazdasági és jogi kapcsolatot figyelembe kell venni, míg valójában csupán a szűkebb értelemben vett üzletpolitikára kell tekintettel lenni (a fellebbezés jogalapjának második része).

2. Az anyavállalat leányvállalataira gyakorolt meghatározó befolyása bizonyításának követelményeiről (a fellebbezés jogalapjának első része)

46. A fellebbezés jogalapjának első része az anyavállalat leányvállalataira gyakorolt meghatározó befolyása bizonyításának követelményeire vonatkozik. A fellebbezők felróják az Elsőfokú Bíróságnak, hogy a megtámadott ítélet 60–62. pontjában félreértelmezte a bizonyításnak az ítélkezési gyakorlatban megállapított követelményeit.

47. Mindenekelőtt, a fellebbezési eljárás felei egyetértenek abban, hogy a leányvállalat kartellvétsége két együttes feltétel megvalósulása esetén tudható be az anyavállalatnak: egyrészt az anyavállalatnak olyan helyzetben

31 – Ezzel kapcsolatban lásd alapvetően a 48/69. sz., Imperial Chemical Industries kontra Bizottság ügyben (ICI-ügy) 1972. július 14-én hozott ítélet (EBHT 1972., 619. o.) 132–135. pontját és az 52/69. sz., Geigy kontra Bizottság ügyben (Geigy-ügy) 1972. július 14-én hozott ítélet (EBHT 1972., 787. o.) 44. pontját, valamint a 6/72. sz., Europemballage és Continental Can kontra Bizottság ügyben (Continental Can ügy) 1973. február 21-én hozott ítélet (EBHT 1973., 215. o.) 15. pontját; hasonlóan a C-294/98. P. sz., Metsä-Serla és társai kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítélet (EBHT 2000., I-10065. o.) 27. pontját; a C-196/99. P. sz., Aristrain kontra Bizottság ügyben 2003. október 2-án hozott ítélet (EBHT 2003., I-11005. o.) 96. pontját; a 18. lábjegyzetben hivatkozott Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság ügyben 2005. június 28-án hozott ítélet 117. pontját és a 2. lábjegyzetben hivatkozott ETI és társai ügyben hozott ítélet 49. pontjával összefüggésben értelmezett 39. pontját.

32 – A kartellvétségnek a kartellmegállapodásban részt vevő vállalkozás piaci jogutódjának való betudása mint rokon probléma (lásd erről például a 2. lábjegyzetben hivatkozott ETI és társai ügyben hozott ítéletet) nem képezi a szóban forgó ügy tárgyát, ennek megfelelően a továbbiakban nem foglalkozunk vele. Épp ilyen kevéssé érinti a jelen ügy azt a kérdést, hogy milyen körülmények között kell a piaci jogutódnak olyan tartozásokért helytállnia, amelyek még a jogelődjével szemben kiszabott pénzbírságokból származnak.

kell lennie, hogy meghatározó befolyást gyakorolhasson a leányvállalatára, másrészt ezt a befolyást ténylegesen gyakorolnia is kell. [33]

48. Ahhoz, hogy az anyavállalat *abban a helyzetben legyen,* hogy a leányvállalatára meghatározó befolyást gyakorolhasson, az anya- és a leányvállalat között a gazdaságinál szélesebb körű függőségnek kell fennállnia. [34] Jelen ügyben azonban nem kell hosszan elidőzni azon, hogy a két társaság között ehhez milyen típusú kapcsolatra van szükség, mivel [35] az anyavállalat kétségtelenül képes leányvállalatára meghatározó befolyást gyakorolni, ha a jelen ügyben szereplő Akzo Nobel NV-hez hasonlóan leányvállalatát 100%-ban ellenőrzi, [36] akár közvetlen részesedés, akár más társaságokban meglévő részesedései útján.

49. Erősen vitatott azonban a felek között, hogy milyen követelményeket kell teljesíteni az anyavállalat által a leányvállalataira gyakorolt *meghatározó befolyás tényleges gyakorlásának* bizonyítása érdekében. A Bizottsággal ellentétben a fellebbezők úgy vélik, hogy a kartelljogi felelősség betudhatósága – legalábbis a jelen jogvitában – kizárólag akkor jöhet számításba, ha a 100%-os részesedésen túl konkrét tények utalnak arra, hogy az anyavállalat ténylegesen befolyásolta a leányvállalatát. Leegyszerűsítve azt lehetne mondani, hogy a fellebbezők álláspontja szerint a meghatározó befolyásolás bizonyításának követelményei „100% plusz x" képletnek felelnek meg.

50. A fellebbezők fenti véleménye számomra nem meggyőző. Amint azt a következőkben ki fogom fejteni, azt nem támasztja alá a Bíróság eddigi ítélkezési gyakorlata, amely éppen ellenkezőleg azt a *megdönthető vélelmet* állítja fel, hogy a leányvállalatát 100%-ban uraló anyavállalat a meghatározó befolyását ténylegesen is gyakorolja (lásd az alábbi a) pontot). Véleményem szerint egyébként sem indokolt ettől a vélelemtől elszakadni, és a bizonyítás követelményeit a fellebbezők szerinti „100% plusz x" formulára szigorítani (lásd az alábbi b) pontot).

33 – Lásd ebben az értelemben a 31. lábjegyzetben hivatkozott ICI-ügyben hozott ítélet 137. pontját és a 107/82. sz., AEG-Telefunken kontra Bizottság ügyben (AEG-ügy) 1983. október 25-én hozott ítélet (EBHT 1983., 3151. o.) 50. pontjának első mondatát.

34 – Lásd ebben az értelemben a 32/78. és 36/78–82/78. sz., BMW Belgium és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 1979. július 12-én hozott ítélet (EBHT 1979., 2435. o.) 24. pontjának második mondatát.

35 – Az ítélkezési gyakorlatból kitűnik, hogy a meghatározó befolyás, illetve a versenyjogi értelemben vett ellenőrzés már 100%-osnál kisebb részesedés mellett is felvethető (lásd például a 31. lábjegyzetben hivatkozott ICI-ügyben hozott ítélet 136. és 137. pontját).

36 – Egyedül a közbeszerzési jogban állítanak adott esetben még szigorúbb követelményeket (a C-458/03. sz. Parking Brixen ügyben 2005. október 13-án hozott ítélet [EBHT 2005., 8585. o.] 64. és azt követő pontjai), mégpedig akkor, amikor annak eldöntéséről van szó, hogy úgynevezett „in-house" ügylet áll-e fenn. Miként azt a Parking Brixen ügyben 2005. március 1-jén ismertetett indítványomban kifejtettem (lásd különösen a 75. és 76. pontot), ezt a megközelítést tévesnek tartom. Ettől függetlenül az in-house ügyletekhez fűződő ítélkezési gyakorlat, miként az a Parking Brixen ügyben hozott ítéletben kifejezésre jut, a jelenlegihez hasonló esetre egyébként sem alkalmazható. Az ugyanis az ellenőrzés egyik különös válfajára vonatkozik, amelynek éppen a társasági jogi és versenyjogi értelemben vett „szokásos" ellenőrzésen kell túlmutatnia: az ajánlatkérőnek az ajánlattevő szervet „saját szerveként" kell ellenőriznie.

a) A meghatározó befolyás gyakorlásának megdönthető vélelme az anyavállalatnak a leányvállalatában fennálló 100%-os részesedése esetén

51. A Bíróság ítélkezési gyakorlata szerint *vélelem* áll fenn arra vonatkozóan, hogy a leányvállalatában 100%-os részesedéssel rendelkező anyavállalat a meghatározó befolyását ténylegesen gyakorolja is.

52. Már az AEG-ügyben hozott ítéletből is következik, hogy egy csoporton belüli versenyellenes magatartás betudásának keretében nem szükséges azt vizsgálni, hogy az anyavállalat élt-e a rendelkezésére álló azon lehetőséggel, hogy a 100%-os tulajdonában álló leányvállalatainak forgalmazási és árpolitikáját meghatározó módon befolyásolja. A Bíróság szerint ugyanis egy 100%-os tulajdonú leányvállalat „szükségszerűen ugyanazon – alapszabály szerint meghatározott – társasági szervek által előírt politikát követi, amely szervek az anyavállalat politikáját is meghatározzák”. [37]

53. Ezt az ítélkezési gyakorlatot a Stora-ügyben hozott ítélet is megerősíti, amely szerint már az anyavállalatnak a leányvállalat tőkéjével való rendelkezése arra enged következtetni, hogy az anyavállalat ténylegesen meghatározó befolyást gyakorol e leányvállalat magatartására. [38]

54. Az, hogy *megdönthető vélelemről* van szó, a Stora-ügyben hozott ítéletből is kitűnik. A Bíróság abban ugyanis úgy határozott, hogy az anyavállalat (mint fellebbező) kötelessége volt, hogy a meghatározó befolyásra vonatkozó vélelmet megfelelő ellenbizonyítékokkal megdöntse. [39]

55. A fellebbezők mindazonáltal a Stora-ügyben hozott ítélet 28. és 29. pontjára utalva megkísérlik bemutatni, hogy ott a Bíróság korlátozta a vélelem hatályát, és szigorította a magatartás anyavállalat és leányvállalat közötti betudásának feltételeit. Az ítélet szóban forgó részei a következőképpen szólnak:

„28 A felperes előadásával ellentétben az Elsőfokú Bíróság tehát nem abból indult ki, hogy az anyavállalat felelőssége egyedül a 100%-os tőkerészesedésből fakad. Arra is támaszkodott, hogy a felperes nem vitatta azt, hogy lehetősége volt meghatározó módon befolyásolni leányvállalata üzletpolitikáját, és nem szolgáltatott bizonyítékokat az utóbbi önállóságára vonatkozó állításai alátámasztására.

37 – A 33. lábjegyzetben hivatkozott AEG-ügyben hozott ítélet 50. pontja.

38 – A 28. lábjegyzetben hivatkozott Stora-ügyben hozott ítélet 29. pontjának második mondata.

39 – A 28. lábjegyzetben hivatkozott Stora-ügyben hozott ítélet 28. és 29. pontjának utolsó mondata.

29 Az a kijelentés, miszerint az Elsőfokú Bíróság ezzel a felperesre rótta a leányvállalata magatartásának függetlenségére vonatkozó bizonyítás terhét, szintén helytelen. A leányvállalat teljes tőkéjével való rendelkezés esetén az Elsőfokú Bíróság jogosan feltételezhette – amint arra a Bizottság is rámutatott –, hogy az anyavállalat ténylegesen meghatározó befolyással van a leányvállalata viselkedésére, mindenekelőtt miután […] megállapította, hogy a felperes a közigazgatási eljárásban »a Stora-csoport vállalkozásai tekintetében a Bizottság egyedüli tárgyalópartnereként járt el a kérdéses jogsértés vonatkozásában«. E körülmények között a felperes feladata e vélelem megdöntése elegendő bizonyíték előterjesztése útján."

56. A fellebbezők véleményével ellentétben a Stora-ügyben hozott ítélet ezen részei semmi esetre sem érthetők úgy, hogy a Bíróság eltávolodott volna az eddigi ítélkezési gyakorlatától, szigorítva a kartelljogi felelősség anya- és leányvállalat közötti betudhatóságának követelményeit.

57. Kétségtelen, hogy a Bíróság az Elsőfokú Bíróság megállapításainak felülvizsgálata körében valóban kifejtette, hogy az Elsőfokú Bíróság „nem abból indult ki, hogy az anyavállalat felelőssége egyedül a 100%-os tőkerészesedésből fakad". [40] Ebből azonban nem lehet arra következtetni, hogy *a versenyhatóság* kötelessége, hogy az anyavállalat 100%-os tulajdonú leányvállalatára gyakorolt konkrét befolyását alátámasztó bizonyító erejű adatokat szolgáltasson annak érdekében, hogy a leányvállalat kartellvétsége az anyavállalatnak betudható legyen. E megfogalmazással a Stora-ügyben hozott ítélet csupán azt szögezi le, hogy az *anyavállalatnak* a jogvitában lehetőségében áll, hogy a meghatározó befolyás létét ellenbizonyítékok előterjesztésével vitassa, és így a befolyás 100%-os tőkerészesedés esetén fennálló vélelmét megdöntse.

58. Mindez különösen egyértelművé válik a Bíróság Stora-ügyben hozott ítéletének további részében kifejtettek alapján. E fejtegetésekben tisztázódik, hogy az Elsőfokú Bíróság „[a] leányvállalat teljes tőkéjével való rendelkezés esetén […] jogosan feltételezhette […], hogy az anyavállalat ténylegesen meghatározó befolyással van a leányvállalata viselkedésére", és hogy „a felperes [– azaz az anyavállalat –] feladata [volt] e vélelem megdöntése elegendő bizonyíték előterjesztése útján". [41]

59. Az a körülmény, hogy a Stora-ügyben a Stora-csoport anyavállalata a Bizottság egyedüli tárgyalópartnereként járt el, nem értelmezhető tévesen a vélelem korlátozásaként. Jóllehet a Bíróság, ahogyan korábban az Elsőfokú Bíróság is, ezt a körülményt az ítéletében kiemeli, [42] a „különösen" kötőszó használa-

40 – A 28. lábjegyzetben hivatkozott Stora-ügyben hozott ítélet 28. pontja.

41 – A 28. lábjegyzetben hivatkozott Stora-ügyben hozott ítélet 29. pontja.

42 – A 28. lábjegyzetben hivatkozott Stora-ügyben hozott ítélet 29. pontja.

távál egyértelművé teszi, hogy azt, hogy a közigazgatási eljárásban a Stora-csoportot kizárólag az anyavállalata képviselte, csupán járulékos szempontnak tekintette, amely a meghatározó befolyás gyakorlásának egyébként is fennálló vélelmét nem korlátozhatja, hanem éppenséggel megszilárdíthatja. [43]

60. A Bíróság a Stora-ügyben hozott ítéletében a 100%-os tőkerészesedés mellett tehát semmiképpen sem támaszt további feltételeket a vélelem alkalmazásával szemben. Ezt támasztja alá a Mischo főtanácsnok ugyanezen ügyben ismertetett indítványával való összevetés is, mivel a főtanácsnok a magatartás anyavállalatnak való betudásához nem tartotta elegendőnek a 100%-os részesedést, és „további bizonyítékot" követelt meg. [44] Márpedig érvelését a Bíróság a Stora-ügyben hozott ítéletében egyáltalán nem fogadta el.

61. Következésképpen az Elsőfokú Bíróság a Bíróság eddigi ítélkezési gyakorlatának keretei között maradt azzal, hogy a megtámadott ítéletében azon megdönthető vélelmet vette alapul, amely szerint az az anyavállalat, amely leányvállalata tőkéjének 100%-ával rendelkezik, meghatározó befolyást gyakorol annak magatartására. [45] A fellebbezők ezzel ellentétes előadása tehát megalapozatlan.

b) Nincs indoka a kartelljogi felelősség anya- és leányvállalat közötti betudhatóságára vonatkozó követelmények szigorításának

62. Azt kell még megvizsgálni, hogy a Bíróságnak a jelen eset kapcsán meg kell-e ragadnia az alkalmat arra, hogy a bizonyítás követelményeit a fellebbezők szerinti „100% plusz x" követelményrendszerre szigorítsa. Ennek megvitatása éppen az Elsőfokú Bíróság közelmúltbeli ítélkezési gyakorlatának fényében tűnik szükségesnek; e tekintetben utalni kell különösen a DaimlerChrysler-ügyben [46] és a Bolloré-ügyben [47] hozott ítéletre, amelyekre a fellebbezők érvelésük alátámasztásaként hivatkoztak.

63. Előrebocsátom, hogy az Elsőfokú Bíróság DaimlerChrysler-ügyben és Bolloré-ügyben hozott ítéletei – a fellebbezők állításával

43 – Ebben az értelemben lásd még az Elsőfokú Bíróság T-354/94. sz., Stora Kopparbergs Bergslags kontra Bizottság ügyben 2002. február 28-án hozott ítélete (EBHT 2002., II-843. o.) 68. pontjának utolsó mondatát.

44 – A 28. lábjegyzetben hivatkozott Stora-ügyben Mischo főtanácsnok 2000. május 18-án ismertetett indítványa 40. pontjának utolsó mondata és 48. pontja.

45 – A megtámadott ítélet 60–62. pontja.

46 – Az Elsőfokú Bíróság T-325/01. sz., DaimlerChrysler kontra Bizottság ügyben (DaimlerChrysler-ügy) 2005. szeptember 15-én hozott ítéletének (EBHT 2005., II-3319. o.) 219. pontja; ez az ítélet jogerős.

47 – Az Elsőfokú Bíróság T-109/02., T-118/02., T-122/02., T-125/02. és T-126/02., T-128/02. és T-129/02., T-132/02. és T-136/02. sz., Bolloré kontra Bizottság egyesített ügyekben (Bolloré-ügy) 2007. április 26-án hozott ítéletének (EBHT 2007., II-947. o.) 132. pontja. Jelenleg a Bíróság előtt három fellebbezés van folyamatban ezen ítélettel szemben, amelyeknek a tárgyát mindazonáltal nem a kartellvétség anya- és leányvállalat közötti betudhatóságának ismérvei képezik; Bot főtanácsnok a Bíróság előtt folyamatban lévő C-322/07. P., C-327/07. P. és C-338/07. P. sz., Papierfabrik August Koehler és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2009. április 2-án ismertetett indítványában azt javasolja a Bíróságnak, hogy a Bolloré-ügyben hozott ítéletet részben helyezze hatályon kívül.

ellentétben – semmiképpen sem ugyanabba az irányba mutatnak.

64. Ami mindenekelőtt a DaimlerChrysler-ügyben hozott ítéletet illeti – legalábbis felületes vizsgálat alapján – úgy tűnik, hogy az Elsőfokú Bíróság az anyavállalatnak a leányvállalatában fennálló 100%-os részesedését nem találja elegendőnek, és további támpontokat követel meg a meghatározó befolyás bizonyításához. Kifejti ugyanis, hogy „a 100%-os részesedés önmagában […] nem elegendő az anyavállalat felelősségének megállapítására […]”. [48] Közvetlenül ezen kijelentés után azonban az Elsőfokú Bíróság leszögezi: „[a]mennyiben […] az anyavállalat a leányvállalat egyedüli tulajdonosa, a Bizottság jogszerűen feltételezheti azt, hogy az anyavállalat ténylegesen meghatározó befolyást gyakorol leányvállalata magatartására […]”. [49] Ezenkívül az Elsőfokú Bíróság hangsúlyozza, hogy a jogvitában az anyavállalat feladata, hogy ezt a vélelmet a megfelelő bizonyítékokkal megdöntse. [50]

65. Azt a körülményt, hogy az anyavállalat a közigazgatási eljárás során a csoport vállalatait képviselő egyetlen tárgyalópartnerként járt el, – ahogyan azt a „különösen” kötőszó is egyértelművé teszi – pusztán járulékos szempontnak tekintendő, amely a meghatározó befolyás gyakorlásának egyébként is fennálló vélelmét nem korlátozza, hanem éppenséggel megszilárdítja. [51]

66. Az Elsőfokú Bíróság tehát a DaimlerChrysler-ügyben a látszattal ellentétben nem kerül ellentétbe a Bíróság által az AEG-ügyben és a Stora-ügyben kialakított ítélkezési gyakorlattal. A DaimlerChrysler-ügyben hozott ítéletben – ahogyan egyébként néhány más ítéletében is [52] – az Elsőfokú Bíróság szorosan követi a fenti ítélkezési gyakorlatot, és kizárólag a meghatározó befolyás Bíróság által elismert megdönthető vélelmét alkalmazza. Ennek során semmiképpen sem szigorítja a bizonyítás követelményeit a „100% plusz x” képletnek megfelelően.

67. Egészen más irányba mutat viszont a Bolloré-ügyben hozott ítélet, amelyben az Elsőfokú Bíróság kifejti: „[…] az a tény, hogy az anyavállalat a leányvállalat teljes tőkéjének egyedüli tulajdonosa, habár erős ténykörülménynek minősül annak az anyavállalat tekintetében való alátámasztására, hogy az meghatározó befolyást képes gyakorolni leányvállalata magatartására a piacon, önmagában nem elegendő ahhoz, hogy az anyavállalatnak lehessen betudni a felelősséget a leányvállalata magatartása miatt. […] További bizonyítékra van szükség a részesedés

48 – A 46. lábjegyzetben hivatkozott DaimlerChrysler-ügyben hozott ítélet 219. pontja.

49 – A 46. lábjegyzetben hivatkozott DaimlerChrysler-ügyben hozott ítélet 219. pontja.

50 – A 46. lábjegyzetben hivatkozott DaimlerChrysler-ügyben hozott ítélet 220. pontja.

51 – A 46. lábjegyzetben hivatkozott DaimlerChrysler-ügyben hozott ítélet 219. pontjának utolsó félmondata.

52 – A T-65/89. sz., BPB Industries és British Gypsum kontra Bizottság ügyben 1993. április 1-jén hozott ítélet (EBHT 1993., II-389. o.) 149. pontja; a T-305/94–T-307/94., T-313/94–T-316/94., T-318/94., T-325/94., T-328/94., T-329/94. és T-335/94. sz., Limburgse Vinyl Maatschappij és társai kontra Bizottság ügyben 1999. április 20-án hozott ítélet (EBHT 1999., II-931. o.) 961., 984. és 985. pontja; a T-203/01. sz., Michelin kontra Bizottság ügyben 2003. szeptember 30-án hozott ítélet (EBHT 2003., II-4071. o) 290. pontja; a T-330/01. sz., Akzo Nobel kontra Bizottság ügyben 2006. szeptember 27-én hozott ítélet (EBHT 2006., II-3389. o.) 81–83. pontja; a T-314/01. sz., Avebe kontra Bizottság ügyben 2006. szeptember 27-én hozott ítélet (EBHT 2006., II-3085. o.) 136. pontja és a T-43/02. sz., Jungbunzlauer kontra Bizottság ügyben 2006. szeptember 27-én hozott ítélet (EBHT 2006., II-3435. o.) 125. pontja.

mértékén túl, de ez ténykörülményekből is állhat.” [53]

68. Az Elsőfokú Bíróság a Bolloré-ügyben tett fenti kijelentéseivel kilép a Bíróság AEG-ügyben és Stora-ügyben hozott ítéletében kijelölt keretek közül. [54] Az Elsőfokú Bíróság inkább Mischo főtanácsnok Stora-ügyben ismertetett – a Bíróság által e ponton nem követett – indítványához igazodik, amelyet kifejezetten idéz is. Innen származik a „[részesedés mértékén túli] további bizonyíték” követelménye, amely ténykörülményekből is állhat. [55] A Bolloré-ügyben hozott ítéletében az Elsőfokú Bíróság további elemzésében – mind a Bizottság közigazgatási eljárásban tett megállapításaiból, mind a felek által a bírósági eljárásban előadottakból kiindulva – abból a szempontból vizsgál további tényállási elemeket, hogy azok a Bolloré leányvállalatára gyakorolt meghatározó befolyás melletti vagy elleni ténykörülményeket tartalmaznak-e. [56] Ezzel az Elsőfokú Bíróság a Bolloré-ügyben hozott ítéletben a „100% plusz x” szabálynak megfelelően szigorította az anyavállalat által a leányvállalatára gyakorolt meghatározó befolyása bizonyításának követelményeit.

69. Nem gondolom, hogy az Elsőfokú Bíróságnak a Bolloré-ügyben hozott ítéletében kifejtett jogi álláspontját a Bíróságnak a magáévá kellene tennie. Ha az Elsőfokú Bíróság a fenti ítéletben csupán az eddigi ítélkezési gyakorlatot kívánta folytatni, akkor a Bíróság AEG-ügyben és Stora-ügyben hozott ítéletében kialakított kereteket tévesen ítélte meg, [57] miként a befolyás létezése és tényleges gyakorlása közötti különbséget is elmosta. [58] Amennyiben az Elsőfokú Bíróság az eddigi ítélkezési gyakorlat keretein tudatosan kívánt túlterjeszkedni, ennek indoklásával feltétlenül adós maradt.

70. Egyébként nem látok meggyőző indokot a bizonyítás követelményeinek a „100% plusz x” követelményrendszerre való szigorítására.

71. A versenyjogi szabályok hatékony érvényesítéséhez világos szabályokra van szükség. A Bíróság AEG-ügyben és Stora-ügyben hozott ítéletében elismert azon vélelem, amely a Bizottság mint versenyhatóság számára lehetővé teszi, hogy a 100%-os tulajdonú leányvállalat kartellvétségért való felelősségét az anyavállalatának tudja be, jogbiztonságot teremt, és a gyakorlatban egyszerű alkalmazni.

72. Nagy általánosságban a versenyjogtól semmiképpen nem idegen a vélelmek alkalmazása. [59] Éppen ellenkezőleg, a versenyjogi szabályok megsértése esetén alkalmazott

53 – A 47. lábjegyzetben hivatkozott Bolloré-ügyben hozott ítélet 132. pontja.

54 – Lásd ezzel kapcsolatban a jelen indítvány fenti 51–60. pontját.

55 – Mischo főtanácsnok 28. lábjegyzetben hivatkozott Stora-ügyben ismertetett indítványának 48. pontja.

56 – A 47. lábjegyzetben hivatkozott Bolloré-ügyben hozott ítélet 133–150. pontja.

57 – Lásd ezzel kapcsolatban a jelen indítvány fenti 51–60. pontját.

58 – Lásd ezzel kapcsolatban a jelen indítvány fenti 47. pontját.

59 – Lásd például a 26. lábjegyzetben hivatkozott Bizottság kontra Anic Partecipazioni ügyben hozott ítélet 121. és 126. pontját, a C-199/92. P. sz., Hüls kontra Bizottság ügyben 1999. július 8-án hozott ítélet (EBHT 1999., I-4287. o.) 162. és 167. pontját és a 25. lábjegyzetben hivatkozott Aalborg Portland és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 81. pontját.

bizonyítási eljárás sajátosságaival együtt jár az, hogy a hatóságnak vagy a magánfélnek mint a bizonyítási teher mindenkori alanyának lehetőségében kell, hogy álljon, hogy az események jellegzetes alakulásából a tapasztalati elv alapján meghatározott következtetéseket vonjon le. [60]

73. Ha egy vállalkozáscsoportban az anyavállalat a leányvállalatában 100%-os részesedéssel rendelkezik, akkor az anyavállalat – amint már említettem [61] – abban a helyzetben van, hogy a leányvállalatára meghatározó befolyást gyakorolhat. Ekkor ugyanis az anyavállalat rendelkezik azon kizárólagos joggal, hogy a leányvállalat vezetői testületeinek tagjait meghatározza, és gyakran személyi összefonódás is megfigyelhető a két társaság között. Ezenkívül a 100%-os részesedésből az következik, hogy sem a leányvállalat stratégiai döntéseiben, sem annak napi üzletvitelében nem játszhatnak szerepet más résztulajdonosok érdekei. Az anyavállalat és a 100%-os tulajdonában álló leányvállalatának érdekei tehát teljesen azonossá válnak. E körülmények között kézenfekvő az a végkövetkeztetés, hogy a leányvállalat nem önálló módon határozza meg a saját piaci magatartását, hanem az anyavállalata akaratával összhangban cselekszik. [62]

74. A jelenleg tárgyalthoz hasonló vélelem alkalmazása nem vezet a bizonyítási tehernek az ártatlanság vélelmével összeegyeztethetetlen [63] megfordulásához. Inkább csak azt a *bizonyítási szintet* [64] határozza meg, amelynek a kartelljogi felelősség anya- és leányvállalat közötti betudásánál eleget kell tenni. Mivel az anyavállalat 100%-os részesedése a leányvállalatban *prima facie* arra enged következtetni, hogy a meghatározó befolyás gyakorlására ténylegesen is sor kerül, az anyavállalat kötelessége, hogy ezt a következtetést helytálló ellenbizonyítékok előterjesztésével vitassa; máskülönben ez a következtetés eleget tesz a bizonyítási teher követelményeinek. [65] Más szavakkal, minden félnek magának kell bizonyítania állításait, még mielőtt felmerülne az objektív bizonyítási teher kérdése. [66]

60 – Lásd a C-8/08 sz., T-Mobile Netherlands és társai ügyben 2009. február 19-én ismertetett indítványom (2009. június 4-i ítélet, EBHT 2009., I-4529. o.) 89. pontját.

61 – Lásd a jelen indítvány fenti 48. pontját.

62 – Már ugyanebben az értelemben Warner főtanácsnok 6/73. és 7/73. sz., Commercial Solvents kontra Bizottság egyesített ügyekben 1974. január 22-én ismertetett indítványa (EBHT 1974., 223. és 266. o.).

63 – Az ártatlanság vélelméhez lásd az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én aláírt európai egyezmény 6. cikkének 2. bekezdését és az Európai Unió Alapjogi Chartája (először Nizzában hirdették ki 2000. december 7-én, HL 2000. C 364., 1. o.; később Srassbourgban hirdették ki 2007. december 12-én, HL 2007. C 303., 1. o.) 48. cikkének (1) bekezdését, amelyekre akkor is lehet hivatkozni a jog megismerési forrásaként, ha a Közösségre nézve jelenleg nem rendelkeznek az elsődleges jogéval megegyező kötelező erővel.

64 – A *bizonyítás* szintjéből derül ki, hogy milyen feltételek mellett lehet egy tényt bizonyítottnak tekinteni. Meg kell különböztetni a *bizonyítási teher*től. A *bizonyítási teher* határozza meg egyrészt azt, hogy kinek kell a tényeket előadnia, és adott esetben az azokhoz tartozó bizonyítási eszközöket szolgáltatnia *(szubjektív* vagy *alaki bizonyítási teher,* a bizonyíték előterjesztésének terheként is ismert); másrészt a bizonyítási teher megosztásából következik az, hogy ki viseli egy tényállás felderíthetetlenségének, illetve egy állítás bizonyíthatatlanságának a kockázatát *(objektív* vagy *anyagi bizonyítási teher).* Kiegészítőleg lásd fejtegetéseimet in: Kokott, J., *Beweislastverteilung und Prognoseentscheidungen bei der Inanspruchnahme von Grund- und Menschenrechten,* Berlin/Heidelberg 1993., 12. és azt követő oldalai.

65 – Lásd ugyanebben az értelemben – még ha némileg más összefüggésben is – a 25. lábjegyzetben hivatkozott Aalborg Portland és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 79. pontját és a 110/88., 241/88. és 242/88. sz., Lucazeau és társai egyesített ügyekben 1989. július 13-án hozott ítélet (EBHT 1989., 2811. o.) 25. pontját.

66 – Lásd ehhez a C-105/04. P. sz., Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied kontra Bizottság ügyben 2005. december 8-án ismertetett indítványom (EBHT 2006, I-8725. o.) 73. pontját és a 60. lábjegyzetben hivatkozott T-Mobile Netherlands ügyben ismertetett indítványom 89. pontját.

75. Az anyavállalat érdekei nem sérülnek az itt tárgyalt vélelem folytán. Az anyavállalat számára adott a lehetőség, hogy a meghatározó befolyás gyakorlásának tapasztalati elveken nyugvó vélelmét az adott esetben megdöntse annak igazolásával, hogy tartózkodó volt, és a leányvállalata piaci magatartását nem befolyásolta. [67] Az ehhez szükséges tények és információk egyébként is az anya- és a leányvállalat által alkotott vállalkozás belső szférájából származnak. Emiatt mindenképpen indokolt az utóbbiakra hárítani az ilyen információ szolgáltatásának terhét.

76. Ilyen körülmények között a Bíróságnak meg kellene erősítenie, hogy ha az anyavállalat 100%-os részesedéssel rendelkezik a leányvállalatában, megdönthető vélelem áll fenn arra vonatkozóan, hogy az anyavállalat a leányvállalatára meghatározó befolyást gyakorol.

c) Egyéb kifogások

77. Végezetül a fellebbezők két kifogásával foglalkozom, amelyek egy 100%-os tulajdonú leányvállalatnak az anyavállalatával szembeni önállósága létezésének vagy ezen önállóság hiányának a bizonyítását érintik.

78. A fellebbezők elsőként azt adják elő, hogy az Elsőfokú Bíróság tévesen ítélte meg a Bizottság előtti közigazgatási eljárásban érvényesülő védelemhez való jogból eredő követelményeket. Eszerint a Bizottság köteles arra, hogy a leányvállalat hiányzó önállóságával kapcsolatos bizonyítékokat már a kifogásközlésben előadja. Jelen esetben azonban a Bizottság csupán a megtámadott határozat meghozatalakor foglalkozott e kérdéssel.

79. Ha, miként javasoltam, abból a vélelemből indulunk ki, hogy az anyavállalat meghatározó befolyást gyakorol a 100%-os tulajdonában álló leányvállalatára, akkor e kifogást – mint megalapozatlant – el lehet vetni. Az említett vélelem ugyanis felmenti a Bizottságot azon kötelezettség alól, hogy a 100%-os tulajdonú leányvállalat önállóságának hiányára nézve maga szolgáltasson bizonyítékot, illetve hogy az eljárásban részt vevő feleket erről meghallgassa.

80. A Bizottságnak a kifogásközlésében csupán azt kell egyértelműen közölnie, hogy mely jogi személlyel szemben lehet bírságot kiszabni, és a kifogásközlést ennek a személynek is kell címeznie. [68] Annak igazolására, hogy az anyavállalat felelőssége

67 – Ezzel kapcsolatban helyesen hozza fel a Bizottság a következő példákat: a) az anyavállalat egy befektetési társaság és tiszta pénzügyi befektetőként viselkedik, b) az anyavállalat csupán átmenetileg és rövid időre rendelkezik a leányvállalatban 100%-os részesedéssel, c) az anyavállalat jogi okokból akadályozva van abban, hogy a leányvállalat feletti 100%-os ellenőrzését korlátlanul gyakorolja; lásd ezen kívül Warner főtanácsnok 62. lábjegyzetben hivatkozott, a Commercial Solvents ügyben ismertetett indítványában felsorolt példákat.

68 – A C-395/96. P. és C-396/96. P. sz., Compagnie maritime belge transports és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2000. március 16-án hozott ítélet (EBHT 2000., I-1365. o.) 143. és 146. pontja; a C-176/99. P. sz., ARBED kontra Bizottság ügyben 2003. október 2-án hozott ítélet (EBHT 2003., I-10687. o.) 21. pontja és a 25. lábjegyzetben hivatkozott Aalborg Portland és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 60. pontja.

a 100%-os tulajdonában álló leányvállalata kartellvétségéért megalapozott, alapvetően elegendő, ha a Bizottság a kifogásközlésében feltünteti a részesedés arányát.

81. Az anyavállalat kötelezettsége tehát, hogy a meghatározó befolyás gyakorlásának vélelmét ellenbizonyítékok segítségével megdöntse. Ha nem adott elő ilyen ellenbizonyítékot már a vizsgálati szakaszban, akkor erre a kifogásközlésre adott írásbeli észrevételeiben, valamint az esetleges szóbeli meghallgatáson van lehetősége. A Bizottság feladata másfelől, hogy ezen ellenbizonyítékokat értékelje, és e körülmények között a kifogásközlésében levont előzetes következtetéseit felülvizsgálja. [69]

82. Kétségtelen, hogy ezek a követelmények a jelen esetben teljesültek.

83. Másodszor, a fellebbezők kifogásolják az Elsőfokú Bíróság azon kijelentését, miszerint az anyavállalat egyetemleges kötelezettsége megállapítható, amennyiben nem bizonyítja, hogy „leányvállalata lényegében nem hajtja végre az általa adott utasításokat, és ennélfogva önálló piaci magatartást követ”. [70] Az Elsőfokú Bíróság ezzel jogellenesen kizárólag azokra az esetekre szűkíti az ellenbizonyítás lehetőségét, amelyekben az anyavállalat a leányvállalatnak utasításokat adott, és ezeket nem követték.

84. A fenti állítások sem meggyőzőek. A megtámadott ítélet azon nyilvánvalóan hibás olvasatán alapulnak, amely az ítélet indokolásának egyik – kétségtelenül félreérthető – félmondatát a szövegösszefüggésből kiragadja. A megtámadott ítélet indokolásának fennmaradó részeit figyelembe véve azonban teljesen egyértelmű, hogy az Elsőfokú Bíróság el kívánt fogadni az anyavállalat által előterjesztett minden olyan ellenbizonyítékot, „[amely alkalmas] a leányvállalat önállóságának alátámasztására”. [71] Ez magába foglalja azokat az eseteket is, amelyekben az anyavállalat egyáltalán nem adott utasításokat leányvállalatainak.

d) Közbenső következtetés

85. Figyelembe véve a fent kifejtett megállapításokat, a fellebbezés jogalapjának első részét – mint megalapozatlant – el kell utasítani.

69 – A 100/80–103/80. sz., Musique Diffusion française és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 1983. június 7-én hozott ítélet (EBHT 1983., 1825. o.) 14. pontja; a 25. lábjegyzetben hivatkozott Aalborg Portman és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 67. pontja; a C-328/05. P. sz., SGL Carbon kontra Bizottság ügyben 2007. május 10-én hozott ítélet (EBHT 2007., I-3921. o.) 62. pontja és a C-413/06. P. sz., Bertelsmann és Sony Corporation of America kontra Impala ügyben 2008. július 10-én hozott ítélet (EBHT 2008., I-4951. o.) 63. pontja.

70 – A megtámadott ítélet 62. pontja.

71 – A megtámadott ítélet 60. pontjának utolsó mondata.

3. Az anyavállalat meghatározó befolyásának tárgya (a fellebbezés jogalapjának második része)

86. A fellebbezők jogalapjuk második részében a megtámadott ítélet 64. és 65. pontját kifogásolják, ahol – véleményük szerint – az Elsőfokú Bíróság tévesen ítélte meg, hogy az anyavállalat leányvállalatával szembeni meghatározó befolyásának mire kell irányulnia ahhoz, hogy igazolható legyen a leányvállalat kartellvétségéért való felelősség anyavállalatnak történő betudása. Az Elsőfokú Bíróság ebben az összefüggésben helytelenül hivatkozik az anya- és a leányvállalat közötti „minden […] szervezeti, gazdasági és jogi kapcsolatra". Valójában csak a *stricto sensu üzletpolitikára,* azaz a leányvállalat piaci magatartására gyakorolt befolyás releváns.

87. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a leányvállalat piaci magatartásával kapcsolatos önállóságának hiánya csak egyike azon lehetséges kapcsolódási pontoknak, amelyekkel az anyavállalat felelőssége alátámasztható. Ez nem az egyetlen kapcsolódási pont. A Bíróság ítélkezési gyakorlata szerint ugyanis valamely magatartás „különösen" akkor tudható be az anyavállalatnak, ha a leányvállalat önálló jogalanyisága ellenére nem önállóan határozza meg saját magatartását. [72] Már ez a körülmény is a fellebbezők azon álláspontja ellen szól, hogy a magatartás kartelljogi betudása egyedül attól függ, hogy az anyavállalat milyen befolyást gyakorol a leányvállalatra annak *stricto sensu* üzletpolitikáját illetően.

88. Teljesen általánosan nézve, a magatartás betudására mindig lehetőség van, ha az anya- és a leányvállalat *gazdasági egységet* képez, tehát ha *egyetlen vállalatnak* tekintendők. Másszóval, a kartelljogi felelősség anyavállalatnak történő betudására „az így képzett csoport egysége miatt" kerül sor. [73]

89. Még ha a leányvállalat szűk értelemben vett üzletpolitikája tekintetében fennálló önállóságát vizsgáljuk is, az anyavállalat meghatározó befolyása akkor sem szükségképpen az ármeghatározásra, a termelési és forgalmazási tevékenységre vagy a piaci magatartás szempontjából lényeges hasonló szempontokra vonatkozó konkrét utasításokból, irányelvekből vagy beleszólási jogokból következik. Az ilyen jellegű utasítások csupán különösen közismert jelei az anyavállalat által a leányvállalatának üzletpolitikájára gyakorolt meghatározó befolyás fennállásának. [74] Hiányukból nem lehet egyértelműen a leányvállalat önállóságára következtetni.

72 – A 31. lábjegyzetben hivatkozott ICI-ügyben hozott ítélet 133. pontja, a 31. lábjegyzetben hivatkozott Geigy-ügyben hozott ítélet 44. pontja és a 31. lábjegyzetben hivatkozott Continental Can ügyben hozott ítélet 15. pontja.

73 – Lásd a 31. lábjegyzetben hivatkozott ICI-ügyben hozott ítélet 132. és 133. pontját és a 31. lábjegyzetben hivatkozott Geigy-ügyben hozott ítélet 44. pontját.

74 – Lásd különösen a 31. lábjegyzetben hivatkozott ICI-ügyben hozott ítélet 137. és 138. pontját és a 31. lábjegyzetben hivatkozott Geigy-ügyben hozott ítélet 45. pontját.

90. Nem lehet az a döntő tényező, hogy az anyavállalat beavatkozott-e a leányvállalatának napi üzletvitelébe, éppily kevéssé, hogy a leányvállalat versenykorlátozó tevékenysége az anyavállalat utasítására volt-e visszavezethető, vagy ez tudomással bírt-e arról. [75]

91. Az anyavállalat akkor is gyakorolhat meghatározó befolyást a leányvállalatára, ha konkrét beleszólási jogával nem él, és tartózkodik az üzletpolitika egyes elemeire vonatkozó konkrét utasításoktól és irányelvektől. Így a csoporton belüli egységes üzletpolitika az anyavállalat és a leányvállalata közötti gazdasági és jogi kapcsolatok együtteséből *közvetetten* is kikövetkeztethető. [76] Megfordítva, az anyavállalat és leányvállalata közötti ilyen egységes üzletpolitika hiánya kizárólag a közöttük fennálló gazdasági és jogi kapcsolatok együttesének értékelése alapján állapítható meg. [77]

92. Például az anyavállalatnak a leányvállalatára gyakorolt befolyása a vállalati stratégia, üzletpolitika, üzleti tervek, beruházások, kapacitások, üzemeltetési hozzájárulás, humánerőforrások és jogi ügyek vonatkozásában közvetett hatással lehet a leányvállalatok és az egész vállalkozáscsoport piaci magatartására. Ezenkívül a Bizottság helyesen mutat rá arra, hogy pusztán egy társaság csoporthoz való tartozása is befolyásolhatja annak piaci magatartását, például annak kérdését, hogy e társaságnak kivel kell hatékony versenyt folytatnia.

93. A döntő szempont végül az, hogy az anyavállalat a befolyásának intenzitása alapján képes-e leányvállalata magatartását olyan mértékben irányítani, hogy azokat egy gazdasági egységnek kelljen tekinteni.

94. Mivel a fentiek az anya- és leányvállalat közötti általános kapcsolatot érintik, az Elsőfokú Bíróság a megtámadott ítélet 65. pontjában helyesen hangsúlyozta a közöttük fennálló „szervezeti, gazdasági és jogi kapcsolat" jelentőségét ahelyett, hogy a *stricto sensu* üzletpolitikára szorítkozott volna.

95. A fellebbezők kifogásolják, hogy ez létrehozza a csoport anyavállalatának objektív felelősségét („strict liability") a leányvállalatai

75 – A 31. lábjegyzetben hivatkozott ICI-ügyben hozott ítélet 133. pontjának angol fordítása e tekintetben félreértésekre adhat okot. Az ott használt „in all material respects" kifejezést ugyanis úgy is lehet érteni, hogy a leányvállalatnak az anyavállalat utasításait *minden részletében* követnie kell. Az azonban, hogy a Bíróság nem erre gondolt, kitűnik az ítélet egyedül hiteles holland nyelvi változatából („in hoofdzaak"), és a francia nyelvű szövegből, amely nyelven az ítéletet a Bíróság megvitatta („pour l'essentiel").

76 – A jogi és gazdasági kapcsolatokat a Bíróság mindenekelőtt közelmúltbeli ítélkezési gyakorlatában emeli ki. Lásd a 31. lábjegyzetben hivatkozott Metsä-Serla és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 27. pontját, a 31. lábjegyzetben hivatkozott Aristrain kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 96. pontját és a 18. lábjegyzetben hivatkozott Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 117. pontját; lásd továbbá a 2. lábjegyzetben hivatkozott ETI és társai ügyben 2007. december 11-én hozott ítélet 49. pontját.

77 – Magától értetődik, hogy ebben az összefüggésben a leányvállalat önálló jogi személyisége éppoly kevéssé mérvadó, mint az a puszta körülmény, hogy saját szervekkel rendelkezik (lásd a 31. lábjegyzetben hivatkozott ICI-ügyben hozott ítélet 132. pontját, a fent hivatkozott Geigy-ügyben hozott ítélet 44. pontját és a fent hivatkozott Continental Can ügyben hozott ítélet 15. pontját).

kartellvétségéért, ami ellentmond a személyes felelősség elvének.

96. Ez az érv nem meggyőző.

97. Az a tény, hogy egy csoport anyavállalata a leányvállalataira meghatározó befolyást gyakorol, amelyek kartellvétségéért egyetemlegesen felelősségre vonható, semmi esetre sem jelent kivételt a személyes felelősség elve [78] alól, hanem az éppen ellenkezőleg ennek az elvnek a kifejeződése. Az anyavállalat és a meghatározó befolyása alatt álló leányvállalatok ugyanis együttesen egyetlen versenyjogi értelemben vett egységes vállalkozást alkotnak, és azért felelősséggel tartoznak. [79] Ha ez a vállalkozás szándékosan vagy gondatlanságból megsérti a versenyjogi szabályokat, nevezetesen az EK 81. cikket és az EGT-Megállapodás 53. cikkét, ez a csoportszerkezetbe tartozó valamennyi jogi személynek kiváltja a személyes és egyetemleges felelősségét, függetlenül attól, hogy az anyavállalatról vagy valamelyik leányvállalatról van-e szó. [80]

98. Az anyavállalatta háruló felelősség e kartelljogra jellemző formájának az objektív felelősséghez („strict liability") sincs köze, mivel az anyavállalat az egyike az azon vállalkozást alkotó jogalanyoknak, amely vétkesen megsértette a versenyjogi szabályokat. Egyszerűbben úgy is mondható, hogy az anyavállalat (a meghatározó befolyása alatt álló valamennyi leányvállalattal együtt) azon vállalkozás jogi megtestesítője, amely vétkesen megsértette a versenyjogi szabályokat.

99. Kétségtelen, hogy az anyavállalat a jogsértő cselekmény elkövetésekor megtehette, hogy kifelé nem jelenik meg közvetlenül, például ha saját alkalmazottai nem vesznek részt a kartell résztvevőinek találkozóján. Azonban ez a jogsértő cselekményért való személyes (részleges) felelősségét nem csorbítja. Olyan anyavállalatként, amely meghatározó befolyást gyakorol a leányvállalataira, a vállalkozáscsoporton belül ő mozgatja a szálakat, és az e vállalkozáscsoportban elkövetett kartellvétségért való felelősségét nem háríthatja rövid úton csupán egyes leányvállalataira.

100. Végül meg kell említeni, hogy a fellebbezők az Elsőfokú Bíróságnak az indokolás elégtelenségét is felróják. „Homályosnak" és „érthetetlennek" tartják az arra vonatkozó megállapításokat, hogy egy anyavállalatnak milyen adatokat kellene az Elsőfokú Bíróság elé terjesztenie ahhoz, hogy be tudja bizonyítani, hogy nem áll fenn gazdasági egység közte és a leányvállalatai között. [81]

78 – A személyes felelősség elvéhez lásd a jelen indítvány fenti 39. pontját és a 26. lábjegyzetben felhozott ítélkezési gyakorlatot.

79 – Lásd ehhez a jelen indítvány fenti 42. és 43. pontját.

80 – Ebben az értelemben lásd még a 31. lábjegyzetben hivatkozott ICI-ügyben hozott ítélet 141. pontját.

81 – A fellebbezők ebben az összefüggésben utaltak a megtámadott ítélet 65. pontjára.

101. Ez a kifogás is megalapozatlan. A gazdasági egység fogalma közismert jogi fogalom, amelyet az EK 81. cikkel és az EGT-megállapodás 53. cikkével összefüggésben általánosan alkalmaznak. Ami az előterjesztendő bizonyítékokat illeti, azokat az Elsőfokú Bíróság természetesen nem sorolhatta fel kimerítően, mert saját megállapításai szerint azok az adott eset körülményeitől függnek. [82] A megtámadott ítélet további fejtegetéseiből azonban félreérthetetlenül kitűnik, hogy a szóban forgó ügyben milyen jellegű adatokat várt az Elsőfokú Bíróság. [83]

102. A fellebbezők ez utóbbi kifogása ugyanis nem annyira az indokolás elégtelenségét, mint inkább az Elsőfokú Bíróság érvelése helytállóságának megkérdőjelezését érintette. Ahogyan azonban már kifejtettem, ezzel kapcsolatban nem számíthatnak sikerre.

103. Ezért a fellebbezés jogalapjának második része is megalapozatlan.

82 – A megtámadott ítélet 65. pontjának vége.

83 – A megtámadott ítélet 67–85. pontjával összefüggésben értelmezett 66. pontja.

C – *Összefoglalás*

104. Összességében tehát a fellebbezők előadása elfogadható, de megalapozatlan. Következésképpen fellebbezésüket el kell utasítani.

V – A költségekről

105. Az eljárási szabályzat 122. cikke első bekezdése szerint, ha a fellebbezés megalapozatlan, a Bíróság határoz a költségekről. Az eljárási szabályzat 118. cikkével összefüggésben értelmezett 69. cikke 2. §-ának első mondatából következik, hogy a Bíróság a pervesztes felet kötelezi a költségek viselésére, ha a pernyertes fél ezt kérte. Az eljárási szabályzat 69. cikke 2. §-ának második mondata értelmében több pervesztes fél esetén a Bíróság határoz a költségek megosztásáról.

106. Mivel a fellebbezők pervesztesek lettek, a Bizottság kérelmének megfelelően a fellebbezőket kell kötelezni a költségek viselésére. Tekintettel arra, hogy a fellebbezést együtt nyújtották be, e költségeket egyetemleges kötelezettként viselik.

VI – Végkövetkeztetések

107. A fenti megfontolások alapján azt javaslom, hogy a Bíróság a következőképpen határozzon:

1) A Bíróság a fellebbezést elutasítja.

2) Az Akzo Nobel NV-t, az Akzo Nobel Nederland BV-t, az Akzo Nobel Chemicals International BV-t, az Akzo Nobel Chemicals BV-t és az Akzo Nobel Functional Chemicals BV-t egyetemlegesen kötelezi az eljárás költségeinek viselésére.